

ESKİÇAĞ'DA KYZİKOS'DAKİ SAVAŞLAR VE ÇATIŞMALAR

Mustafa TÜRK*

ÖZ

Marmara Denizi'nin güneyinde Kapıdağ Yarımadası'nın karayla birleştiği alanda konumlanan Kyzikos, Eskiçağ'da gerek konumunun avantajları gerekse tarımsal üretime elverişli geniş toprakları sayesinde oldukça gelişmiştir. Bu durum Kyzikos'un; Persler-Hellenler, Spartalılar-Atinalılar ve Romalılar ile Pontus Krallığı arasındaki savaşlar sırasında öncelikli ele geçirilmesi gereken bir yer olarak görülmesine neden olmuştur. Buna karşın sahip olduğu zenginlik, kentin donanma gücü ve savunma açısından iyi bir seviyede olmasını sağlamıştır. Savunma gücünü arttıran bir diğer husus da kentin konumudur. Kapıdağ Yarımadası'nın bir kanalla ana karadan ayrılması, karadan gelecek saldırıları sınırlamıştır.

Fakat bu özelliğine rağmen antik kaynaklar, Kyzikos'un MÖ. VII. yüzyıldaki kuruluşundan itibaren zaman zaman saldırıya uğradığını aktarmaktadır. Bu saldırıların çoğu, bizzat kente yönelik değildir, bilakis kentin taraf olduğu güçlerle ilgilidir. Pers satraplık merkezi Daskyleion'un yakınında olması, kentin genelde Perslerle birlikte hareket etmesine yol açmıştır. Attika Delos Deniz Birliği'nin güçlü olduğu dönemlerde ise kent, politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Kyzikos'ta yaşanan, hakkında en fazla bilgiye sahip olduğumuz savaşlardan ilki Peloponnesos Savaşları'nın sonunda Atinalıların Sparta-Pers ittifakı ile yaptığı savaş sırasında, ikincisi ise Pontus Kralı VI. Mithradates ile Roma arasında yaşanan III. Mithradates Savaşı esnasında gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kyzikos'daki savaşlar, Propontis, Alkibiades, VI. Mithradates

WARS AND BATTLES IN ANCIENT TIMES IN CYZICUS

ABSTRACT

Situated in the area where the Kapıdağ Peninsula meets the mainland in the south of the Marmara Sea, Cyzicus was a highly developed city in Antiquity due to the advantages of its location and its extensive lands suitable for agricultural production. This prominence made Cyzicus a primary target for conquest during the wars between the Persians and Hellenes, Spartans and Athenians, as well as between the Romans and the Kingdom of Pontus. However, the city's wealth ensured that it maintained significant naval power and defence capabilities. The city's strategic location further enhanced its defensive strength. The separation of the Kapıdağ Peninsula from the mainland by a canal also limited land-based attacks.

However, despite this characteristic, ancient sources report that the city was besieged from time to time since its foundation in the 7th century BC. Most of these sieges were not only directed against the city but also against the forces with which the city collaborated. Being located near the Persian satrap of Dascylium led the city to generally collaborate with the Persians. During periods of Attica-Delos Naval League dominance, the city had to adjust its policy. The first of the battles for which we have the most information occurred at the end of the Peloponnesian Wars, during the conflict between Athens and the Sparta-Persia alliance, and the second during the Third Mithridatic War between Mithradates VI of Pontus and the Romans.

Keywords: Wars at Cyzicus, Propontis, Alcibiades, Mithradates VI

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 30.01.2025

Yayına Kabul Tarihi: 22.09.2025

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, BANDIRMA/BALIKESİR, ORCID: 0000-0001-8164-506X, E-posta: mturk@bandirma.edu.tr

Giriş¹

Antik Mysia bölgesinin en önemli kentlerinden biri olan Kyzikos, bugün Kapıdağ Yarımadası'nın (Aktonnesos) karayla birleştiği yerin hemen kuzeyinde yer almaktadır (Harita 1). Miletoslular tarafından MÖ. VII. yüzyılda² kurulan kent, Strabon'un (XII, 8.11) ifadesiyle "büyüklük, güzellik ile barış ve savaş zamanında yönetiminin mükemmelliği açısından Asia'daki en başta gelen kentlerle yarışır durumdadır". MS. II. yüzyılda kenti ziyaret eden hatip Aelius Aristides de Hadrianus Tapınağı'nın açılışı için yapılan törende verdiği söylevde kentin konumundan, doğasından ve yapılarından övgüyle söz etmektedir:

"6. Kentin konumu ve bütün doğası göz önüne alındığında, tanrının ona uygun bir unvan vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Yani kara ve denizin görüntüsü örtüşür. Çünkü Kyzikos Asia'nın önündedir ve aslında bir ada olmasına rağmen anakaraya bağlanmaktadır. Bir tarafında Pontos Eukseinos (Karadeniz), diğer tarafında Hellespontus vardır. Yelken açan herkes (bütün denizciler) için adeta iki deniz arasında bir bağlantı noktası, hatta daha fazlasıdır. Denizciler onun yanına, çevresine ve limanlarına yelken açmaktan asla vazgeçmez. Bazıları arkalarındaki uygun rüzgâr ile kentin adalarından denize açılırken, bu esnada bazıları da limana girip çıkar. 7. Eğer şairler Korinthos'luların kentini, Peloponnesos'daki konumu nedeniyle her iki yöne de yolculuk edenlerin uğrak noktası olduğundan 'bahtı açık' olarak adlandırmaya karar vermişlerse, Kyzikos da kesinlikle bu unvanı hak etmektedir. Çünkü denizin ortasındaki konumu, tüm insanlığı bir araya getirir ve sanki Gadeira ile Phasis arasındaki bir tür odak noktası gibi bazılarını iç sulardan dışarıya, bazılarını da dışarıdan içeriye taşır" (Aelius Aristides, Πανηγυρικός ἐν Κυζίκῳ περὶ τοῦ ναοῦ, 6, 7)³.

Kyzikos, Eskiçağ'da tarımsal açıdan da geniş ve zengin bir bölgeye hükmetmiştir. Ayrıca Prokonnesos (Marmara) Adası'ndan yapılan mermer ihracını kontrol etmektedir. Korunaklı üç limana⁴ sahiptir ve ticari anlamda gelişmiştir. Diğer yandan bütün bu özelliklerin sağladığı ekonomik zenginlik yanında Aristides'in de belirttiği gibi Karadeniz ticaret yolunu kontrol edebilecek ve Ege Denizi ile Karadeniz arasındaki deniz yolculuklarında sığınacak bir liman olması gibi özellikleri, kentin Anadolu'da toprak sahibi olmak isteyen bütün güçlerin hedefinde olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Kyzikoslular kentlerini ele geçirmek veya kontrol altında tutmak isteyen güçlerle sık sık karşı karşıya gelmiştir (Doğancı, 2025, s. 204).

Bu nedenle çalışmamızda Eskiçağ'da Kyzikos'da yaşanan çatışma ve savaşlara değinilecektir. Kentteki arkeolojik kazılarda⁵ henüz bu yönde yeterli çalışma yapılmamış olmakla birlikte gerek az sayıdaki arkeolojik veri gerekse de antik yazarların aktarımları kentte yaşanan çatışmalar konusunda çeşitli bilgiler sunmaktadır. Arkeolojik veriler, daha çok kentin surları ve kente savunma avantajı sunan bazı coğrafik özelliklere dair yapılan araştırmaların

¹ Bu çalışmanın kronolojik çerçevesi, John D. Grainger'in 2024 yılında Türkçeye çevrilen "Troya'dan Konstantinopolis'e; Boğazlar, Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi'nin Antik Tarihi" (Grainger, 2024) adlı yayınına dayanmaktadır.

² Kyzikos'un kuruluş tarihi konusunda bkz. Hasluck, 1910, s. 163-164; Koçhan, 2011, s. 25; Koçhan, 2013, s. 72; Tekin, 2007, s. 39.

³ Çeviri, "Aelius Aristides'in Kyzikos Söylevi" adlı makaleden alınmıştır. Bkz. Türk, 2022, s. 60, 61.

⁴ Hytos, Panormos ve Thrakikos (Koçhan, 2011, s. 73-75; Doğancı, 2025, s. 203-211; Türk, 2008, s. 88).

⁵ Abdullah Yaylalı tarafından başlatılan Kyzikos'daki ilk sistemli çalışmalar, daha sonra Nurettin Koçhan tarafından devam ettirilmiştir. Antik kentin bazı başkanlığını 2022 yılından bu yana ise Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Tercanlıoğlu yürütmektedir.

sonuçlarından ibarettir. Buna karşın, Peleponnesos Savaşları'nın (MÖ. 431-404) sonlarında Alkibiades önderliğindeki Atinalıların kenti ele geçirmesi ve Roma ile Pontus kralı VI. Mithradates arasında gerçekleşen savaşın Kyzikos ayağı, antik kaynaklarda ve modern literatürde ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Kentin taraf olduğu diğer çatışmalar konusunda ise daha kısa bilgiler vardır.

Kyzikos'un Savunma Özellikleri

Yerleşimlerin savunma özellikleri, yerleşik yaşamın başladığı Neolitik Dönem'den Orta Çağ'ın sonuna kadar, en az yiyecek ve su temini kadar önemli bir kriterdir. Söz konusu süreçte yerleşimler kolay savunulabilecek alanlara kurulduğu gibi, çeşitli nedenlerle bu sağlanamadığında da alınan önlemler ve yapılan savunma duvarlarıyla yerleşimlerin savunma özellikleri artırılmıştır. Kyzikos'un savunma açısından en önemli avantajı konumudur (Harita 1). Strabon (XII, 8.11) kentin Rhodos, Massalia ve Carthago tarzında düzenlendiğini bildirerek, bu kentlerle benzer coğrafi avantajlara ve savunma özelliklerine sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Kent, yukarıda da belirtildiği gibi Arktonnesos'un karayla birleştiği yerde kurulmuştur. Arktonnesos'un önceleri bir ada olduğu, alüvyon birikimi nedeniyle daha sonra karayla birleşerek yarımada haline geldiği anlaşılmaktadır. Antik kaynaklara (Strabon, XII, 8.11)⁶ da yansıyan bu durum, Kyzikos'a savunma açısından iki önemli avantaj sağlamaktadır.

Harita 1. Kyzikos'un Konumu (Calder- Bean, 1958)

⁶ Kaynakların bu konudaki aktarımları için bkz. Koçhan, 2013, s. 71; Doğanç, 2025, s. 199, 200.

Bunlardan biri kentin, kolayca açılan bir kanalla ana karadan ayrılması ve bu sayede karadan gelecek düşmanlara karşı bir set oluşturulmuş olması, ikincisi de yine kanal üzerine yapılan geçici köprülerle kara ile bağlantının sağlanmasıdır. Reşit Mazhar Ertüzün, *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresi'ndeki Adalar* adlı eserinde bataklığın mevcut durumunu da dikakte alarak, kentin üç limanından biri olan ve iç liman özelliği taşıyan Panormos limanına bu kanaldan girildiğini bildirmektedir (Ertüzün, 1964, s. 107). Bu durum limana girecek gemilerin kontrolünü sağlamayı kolaylaştırmıştır. Strabon'un aktarımlarından da kentin limanlarının gerektiğinde ağızlarının kapatılabildiği anlaşılmaktadır⁷. Ayrıca kentin doğu ve batısı denizle çevrili, güneyi de kanalla kapatılmış durumdadır. Kuzeyinin ise engebeli oluşu bu bölgeden saldırıyı zorlaştırmaktadır. Üstelik tıpkı denizden gelecek saldırılar gibi, kente kuzeyden yapılacak bir saldırının da önceden fark edilmesi mümkündür.

Kyzikos'un savunma açısından ikinci önemli özelliği ise surlarıdır. Yerleşimlerin savunma kolaylığı nedeniyle genelde yüksek bir tepe üzerine konumlanması tercih edilmekle birlikte, denize yönelik bir yaşam sürdürme amacıyla kurulmuş kentlerde bu her zaman mümkün olmamaktadır. Kyzikos da bunlardan biridir. Kent, sırtını Kapıdağ'ın eteklerine yaslamıştır. Fakat kentin yayılım alanının önemli bir kısmı düzlükte yer alır (Strabon, XII, 8.11; Koçhan, 2011, s. 49). Bu nedenle her tarafının surlarla çevrelenmesi gerekmiştir. Nitekim günümüze ulaşan kalıntılar, kentin etrafının güçlü bir surla çevrelendiğini göstermektedir (bkz. Koçhan, 2011, s. 49-72; Arslan, 2007, s. 323). Özellikle kapıların bulunduğu alanlardaki surlar kulelerle desteklenmiştir.

Kentin savunma açısından bir diğer üstünlüğü, askeri ve özellikle de donanma gücüdür. Kyzikos donanması, Hellenistik Dönem'de Pergamon'un desteği sayesinde iyice gelişmiş, krallığın Bithynia Krallığı ile mücadelesinde Pergamon'a 20 gemi ile destek vermiştir (Koçhan, 2013, s. 74, 75; Grainger, 2024, s. 210, 211). Kentin sahip olduğu bölgelerdeki ormanlar, gemi yapımı için gerekli kerestenin kolayca elde edilmesini sağlamıştır. Ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi'nde *Kleite* deresi üzerine yapılan Amphitiatro'da tıpkı Roma'daki Colosseum örneğinde olduğu gibi deniz savaşı provalarının yapılmış olabileceği önerilmektedir (Koçhan, 2013, s. 82). Bu imkânın Kyzikosluların deniz savaşlarındaki tecrübesine katkı yaptığı düşünülebilir. Kentin donanmasının güçlü olması da denizden gelecek tehlikelere karşı güvende olmasını sağlamıştır.

Kyzikos'un savunma gücünü arttıran bir başka özelliği; kentte kamuya ait hazine, silah/savaş makinaları ve tahıl konularını kapsayan üç farklı yöneticinin görev yapmasıdır (Strabon, XII, 8.11). Her üç konu da bir kentin savaş ve savunma gücü açısından kritik öneme sahiptir. Strabon (XII, 8.11) Kyzikosluların tahılı bir çeşit toprakla karıştırarak, çürümesini önlediklerini ve bu hazırlıklarının karşılığını da kent VI. Mithradates tarafından kuşatıldığı sırada aldıklarını bildirmektedir.

Diğer yandan kentin savunma için bazı dez avantajları da vardır. Yapıların çoğunun, düz bir alanda olması ve ekonomik zenginlik ile bağlantılı olarak kentin geniş bir alana yayılması, savunmayı zorlaştırmaktadır. Bu özellikler, sur yapım maliyetini arttırdığı gibi zaman zaman kentin bazı kısımlarının sur dışında kalmasına da yol açmış olmalıdır. Ayrıca güneydeki kanal

⁷ "Köprülerin yakınında aynı ismi taşıyan ve gerektiğinde kapatılabilen iki limanı ve iki yüzden fazla gemiyi alabilecek büyüklükte barınağı bulunan bir kent vardır" (Strabon (XII, 8.11). Benzer bir bilgi, MS. 4. yüzyıl yazarı Ammianus Marcellinus'da (XXVI, VIII.8) da yer alır. Yazar, "donanımlı düşman gemileri içeri girmesin diye karanın her iki tarafına da bağlanmış olan güçlü bir demir zincirle limanın girişinin kapatıldığı" bilgisini vermektedir.

kentin karayla bağlantısını sınırlamıştır. Nitekim Hasluck'un aktardığına göre, Roma Dönemi'nde korsan saldırıları sırasında hem karayla bağlantının sağlanması hem de Roma kuvvetlerinin kente yardım için kolay ulaşabilmesi amacıyla kanal doldurulmuştur (Hasluck, 1910, s. 4)⁸.

Eskiçağ'da Kyzikos'daki Savaşlar ve Çatışmalar

Kyzikos'taki bilinen en erken tarihli çarpışma, efsanevi kaynaklara dayanan Kyzikoslularla Argonautların mücadelesidir. Apollonios Rhodios'un *Argonautika* adlı eserine konu olan destana göre (Rodoslul Apollonios, I, 936-1152); altın postu almak için Karadeniz kıyılarına giden Iason önderliğindeki Argonautlar, Dolionların yaşadığı bölgeye uğramış ve Dolionların kralı Kyzikos tarafından oldukça iyi ağırlandırılmıştır. Ancak yollarına devam etmek için kentten ayrılan kahramanlar, gece esen ters rüzgâr nedeniyle karaya sürüklenerek kıyıda daha önce kendilerini ağırlayan Dolionlarla bilmeden savaşa tutuşmuştur. Hatta bu çarpışma sırasında Argonautlar tarafından Kral Kyzikos ve halkından bazıları öldürülmüştür. Daha sonra olay anlaşıldığında ise Argonautlar duruma üzölmüş, Kral Kyzikos için yapılan cenaze töreninin ardından yollarına devam etmiştir.

"Gemi bütün gün yelkenle gitti; ama gece olduğunda sürekli esinti kesildi, ters bir kasırga onları döndürdü, kibar ev sahipleri Dolionlara gerisin geri döndürdü. Gece yarısı karaya çıktılar. Aceleyle palamarlarını bağladıkları o taşla hala kutsal taş denir. Aynı adaya döndüklerini aralarından hiç kimse anlamadı, Dolionların da kahramanların geri geldiklerini anlamalarını karanlık engelledi. Pelasg yağmacılarının, acımasız Makrislilerin geldiklerini düşünmüş olabillerdi pekâlâ, zırhlarını giyinip dövüşmek için dışarı fırladılar. Düştüğü kuru çalılıkları vuran hızlı bir alev topu gibi tahta mızraklar ve kalkanlar birbiriyle çarpıştı. Dolionlar öfkeli, korkunç savaşın gürültüsü kıyametiyle karşılaştılar: ne de kral kaderine üstün gelerek gelin odasına ve evlilik yatağına döndü, ama yüzünü İason'a döndürünce, İason fırlayıp dosdoğru onun göğsüne koştu, sonra kemik mızrağın ucunun altında parçalandı, kral kumun üzerinde kasılarak kaderini tamamladı. Hiçbir ölümlü kaderden kaçamaz; büyük bir çit ölümlünün dört bir yanını çevirir. Kral kahramanlardan gelecek acı bir darbenin dışında olduğunu düşünse de, kaderi onu o gece yakaladı, onlarla dövüşürken elini kolunu sıkıca bağladı. Birçoğu kralı savunurken katledildi: Herakles Telekles'le Megabrontes'i öldürdü, Acanthos Sphodris'i vurup yere indirdi, Peleus savaşın hızıyla atik davranan Zelys'le Gephyros'a boyun eğdirdi, iyi mızrakçı Telamon Basileus'u öldürdü, İdas Promeus'u, Klytios Hyakinthos'u, Tyndareus'un iki oğlu Megalossakes'le Phlogos'u vurdu, Onların yanısıra Oineus'un oğlu ön safta çarpışan Artakes'le atılan İtymoneus'u yolcu etti, yerliler bugün hepsine kahraman kültleriyle saygı gösteriyorlar. Ama öbürleri tıpkı hızlı kanat çırpan şahinlerin önünde uçan korkmuş bir güvercin bulutu gibi kuyruğunu kıstırıp kaçtılar, düzensiz kalabalıklar halinde hepsi kapılarda devrildi, savaşa destek sağlanırken kent hemen feryat figanla doldu. Ama şafak vakti iki taraf da onulmaz ölümcül hatayı anladı; Aineios'un oğlu Kyzikos'un önlerinde, toza ve kana bulanmış yerde yattığını görünce Minyan kahramanları büyük kedere gömüldüler. Dolionlarla birlikte tam üç gün saçlarını yolarak yas tuttular. Ama tunç zırhların içinde cesedin çevresinde üç defa döndükten sonra onu saygıyla toprağına verdiler, çayır denen ovada ritüelin gerektirdiğı gibi cenaze

⁸ Kanalin Caligula (37-41) döneminde temizlenmesi konusunda bkz. Ertüzün, 1964, s. 37.

oyunlarında yarıştılar, tümölüsü bugün bile gelecek kuşaklara tanıklık etmek için yerinde duruyor” (Rodoslu Apollonios, Argonautika, I, 1015-1060)⁹.

Apollonios Rhodios, Argonautika’yı MÖ. 3. yüzyılda kaleme almış olmakla birlikte, destan tıpkı Homeros’un *İlyada* ve *Odyseia* destanları gibi geçmişin sözlü geleneğine dayanır. Yani destanın kökeni Kyzikos’un Miletoslular tarafından kuruluşundan önceye aittir. Bu durumda Kral Kyzikos, Hellenlerin bölgeye gelmesinden önce Kyzikos’taki Thrak kökenli bir kraldır (Grainger, 2024: 46, 58). Bu da Miletosluların var olan bir yerleşimi kolonileştirdiklerini gösterir. Kolonistlerin Kyzikos’un bulunduğu alanı çatışmayla ele geçirip geçirmediği ise açık değildir¹⁰.

MÖ. VIII. yüzyılın sonlarında Anadolu’ya giren Kimmerler, MÖ. VII. yüzyılın ortalarına kadar Urartular, Asurlular, Phrygler ve Hellen kentleri ile savaşarak, ele geçirdikleri yerleri yağmamıştır (Kaya, 2018, s. 149-153). Batı Anadolu kentlerindeki yağmanın boyutu, Kimmerlerin MÖ. VII. yüzyılın başlarında (680/670) Phryg Krallığı’nı yıkmalarının ardından daha da artmıştır. Hatta Kimmerlerin, ele geçirdikleri bazı kentlerde (Antandros, Sinope) bir süre hâkimiyetlerini sürdürdükleri antik yazarların aktarımlarından (Herodotos, IV, 12) bilinmektedir. Bu istilacı halkın Kyzikos’u ele geçirip geçirmediği ise belirsizdir. Ancak bazı araştırmacılar kentin; MÖ. 756 yılındaki kuruluşundan bir süre sonra yaşanan Kimmer istilası sırasında yıkıldığı için, Miletoslular tarafından MÖ. 679’da ikinci kez kolonize edildiğini ileri sürmektedir (Tekin, 2007, s. 39). İlerleyen dönemde kentte yapılacak arkeolojik araştırmaların bu soruya daha net yanıt vermesi beklenebilir.

Kimmerleri iç kesimlere çekilmeye zorlayan Lydialılar, MÖ. 547/6 yılına kadar Batı Anadolu’da hâkimiyetlerini sürdürmüştür. Lydia Krallığı ile Kyzikos’un ilişkisine dair elimizde bilgi olmamakla birlikte, Daskyleion’un kuruluşunun Lydialılara atfedilmesi (Sarıkaya, 2018, s. 83), krallığın bu kenti bölgeyi kontrol etmek için kurduğunu düşündürmektedir. Ancak Kyzikos’la Lydia Krallığı arasındaki bir çarpışmaya dair bilgimiz yoktur.

Lydia hâkimiyetine olduğu gibi, MÖ. 547/6 yılında Lydia Krallığı’nı yıkarak topraklarını ele geçiren Pers hâkimiyetine karşı da başlangıçta bölge kentlerinin tepkisi belirsizdir, ancak kolay boyun eğdikleri ileri sürülmektedir (Grainger, 2024, s. 73). Bu dönemde Perslerin, vergi ve savaş sırasında istenen destekler dışında kentlerin iç işlerine karışmaması ve kentlerin Pers destekli tyranlar tarafından yönetiliyor olması, Perslere karşı tepkiyi önlemiştir. Herodotos’tan (IV, 133-138; Grainger, 2024, s. 76-78) öğrendiğimize göre; I. Dareios’un MÖ. 513 yılındaki İskit seferi sırasında, içinde Kyzikos tyranı Aristagoras’ın da olduğu batı Anadolu kentlerinin tyranları Istros (Tuna) Nehri üzerine kurulan köprüyü korumakla görevlendirilmiştir. Söz konusu tyranlar, şayet kral altmış gün içinde geri dönmezse olası İskit akınını önlemek için

⁹ Olayı Apollodoros da özet olarak vermektedir: “*Lemnos’tan sonra Kyzikos’un krallık yaptığı Dolionlar’ın ülkesinde karaya çıktılar. Kral onları nazikçe karşıladı. Fakat oradan gece vakti yola çıkıp ters rüzgarlarla karşılatıklarında yönlerini kaybettiler, tekrar Dolionların arasına döndürler. Ne varki onları Pelasgos ordusu sanan Dolionlar onlarla savaştılar (zira Pelasgoslar sürekli saldırıyorlardı), iki taraf da birbirlerinin kim olduklarını fark etmedi. Argonautlar Kyzikos dahil karşıtlarının çoğunu öldürdü ama gün ağarınca ne olup bittiğini anladılar, acı acı ağıt yaktılar, saçlarını kestiler, Kyzikos’u muhteşem bir törenle gömdüler. Cenazeden sonra Mysia’ya geldiler” (Apollodoros, Bibliotheka, I, IX, 18).*

¹⁰ Ege ve Yunan dünyasında MÖ.750-550 yılları arasını kapsayan dönemde kentler; nüfus artışı, toprakların azlığı, hammadde ihtiyacı, pazar arayışı ve kentlerdeki yönetim kavgaları gibi nedenlerle Akdeniz dünyasında koloni kurma faaliyetine girişmiştir. Kolonistler çoğunlukla yerel halkla uzlaşma yoluna gitmiş olmakla birlikte zaman zaman iki taraf arasında çatışmaların yaşandığı da bilinmektedir (Türk, 2024a, s. 159).

köprüyü yıkma emri almış olmalarına rağmen, her biri tyranlığını Pers kralı sayesinde sürdürdüğünü bildiği için köprüyü yıkmaktan vazgeçmişlerdir. Aynı sefer sırasında bölge kentleri I. Dareios'a gemi, asker ve erzak desteği de sağlamıştır (Grainger, 2024, s. 76).

Perslere karşı batı Anadolu kentlerinin en ciddi tepkisi ise MÖ. 499 yılında Miletos tyranı Aristogoras önderliğinde başlayan İonia İsyanı'dır. Pek çok batı Anadolu kenti gibi Kyzikos da bir süre sonra isyana katılmıştır (Grainger, 2024, s. 101). Ancak kentin isyana verdiği desteğin boyutları belirgin değildir. Buna karşın Herodotos'un (VI, 31-32) MÖ. 494 yılında Perslerin isyanı bastırmasından sonra isyana destek veren kentlerin cezalandırılması konusunda verdiği bilgiler arasında Kyzikos'un adı da geçmektedir. Herodotos'tan (VI, 33) öğrendiğimize göre Perslerin Fenikelilerden oluşan donanması¹¹, Artake ve Prokonnesos'u yakıp yıkmış, Kyzikos ise donanma bölgeye gelmeden önce Daskyleion'da bulunan Pers satrabı Megabazos oğlu Oibares ile anlaşarak cezalandırılmaktan kurtulmuştur.

İonia İsyanı'ndan bir süre sonra başlayan Pers-Yunan savaşları sırasında Kyzikos, konumunun öneminden dolayı zaman zaman taraf değiştirmek zorunda kalmıştır. Kent, savaşın başlarında Perslerin tarafında yer alır. Bu durum kentin, Propontis'teki Pers donanmasıyla hemen yakınındaki satraplık merkezi Daskyleion arasında kalmasından kaynaklanmaktadır (Grainger, 2024, s. 101). Persler, MÖ. 490'daki Marathon Savaşı'nda yenilerek Yunan anakarasından çekilmelerine rağmen boğazlar ve Propontis kıyılarını kontrol etmeye devam etmiştir (Grainger, 2024, s. 89). MÖ. 480'deki savaşta da bölge kentleri Perslerin destekçisi durumundadır. Bu savaşta Perslerin yüzün üzerindeki gemisinin, içinde Kyzikos'un da yer aldığı Hellespontus ve Bosporos çevresindeki kentlerden sağlandığı belirtilmektedir (Grainger, 2024, s. 89). MÖ. 479'daki başarılarından sonra ise Hellenler, Persleri Sestos ve Byzantion'dan çıkarmış ve böylece Pers deniz gücü bölgeden uzaklaştırılmıştır.

Persleri batı Anadolu'dan tamamen çıkarmak amacıyla MÖ. 478/77 yılında kurulan Attika Delos Deniz Birliği, istenen sonuca ulaşamamış olmakla birlikte başlangıçta Perslere karşı başarılı bir mücadele vermiştir. MÖ. 478'de Pausanias ve Aristeides komutasındaki Hellenler Propontis'e geldiklerinde Kyzikos, Pers yanlısı politikasını değiştirmiş ve Pers karşıtı Attika Delos Deniz Birliği'ne katılmıştır (Grainger, 2024, s. 101; Koçhan, 2013, s. 73). Bundan sonra Perslere karşı savunması birlik tarafından üstenilmiş, buna karşın kent hemen yakınındaki Daskyleion'un düşmanı haline gelmiştir. Ancak bu durumun iki kent arasında çatışmaya yol açıp açmadığı belli değildir.

MÖ. 454 yılında Attika Delos Deniz Birliği'nin hazinesinin Delos Adası'ndan Atina'ya taşınması, birlik hazinesinin Atina tarafından kendi yararına kullanılması sonucunu doğurmuş ve ekonomik, siyasal ve hatta adli konuları kapsayan Atina hegemonyası, birliğin dağılma sürecine girmesine yol açmıştır (Tekin, 2008, s. 99-101). Atina hegemonyasının oluşturduğu rahatsızlık, aynı zamanda MÖ. 431-404 yılları arasında devam eden, ayrıntılarını Thukydides (I-VIII) ve Ksenophon'dan öğrendiğimiz Peloponnessos Savaşları'nı doğurmuştur. Atina ve Sparta ile her iki tarafın destekçileri arasında gerçekleşen bu savaş sırasında; Batı Anadolu'daki kentler, tıpkı daha önce Persler ve Hellenler arasında gidip geldiği bu kez de zaman zaman Sparta yanlısı zaman zaman da Atina'nın yanında olmak zorunda kalmıştır. Nitekim Atina'nın

¹¹ Pers Krallığı uzun süre doğu Akdeniz'e hâkim olmakla birlikte, özünde bir kara devletidir. Bu nedenle denizcilik geleneği yoktur. Bu tür ulusların genelde yaptığı gibi Persler de donanma konusunda denizcilik geleneği olan, kendilerine tabi Fenikeliler, Mısırlılar ve Hellenlerden faydalanmıştır (bkz. Turan, 2017, s. 887).

Sicilya seferinde yaşadığı başarısızlık (MÖ. 413) batı Anadolu kentlerinin Atina önderliğindeki Attika Delos Deniz Birliği'nden ayrılarak Sparta tarafına geçmesinin önünü açmıştır. Bu durum Atina açısından Karadeniz ticaret yolunun güvenliğini tehlikeye soktuğundan Atinalılar, Sparta ve müttefiki Perslere karşı sürdürdükleri savaşı batı Anadolu'ya taşımıştır. Atina donanması MÖ. 411-410 yıllarında ilki Kynossema'da, sonrakiler Abydos, Kyzikos ve Byzantion yakınlarında olmak üzere elde ettiği galibiyetlerle Sparta-Pers ittifakı karşısında üstünlüğü elde etmiştir (Kaya, 2022, s. 236).

Kyzikos önlerinde MÖ. 410 yılının Nisan ya da Mayıs ayında gerçekleşen (Çoruh, 2017, s. 324) savaşın¹² ayrıntılarını Ksenophon'un Hellenika (I, 14-20)¹³ adlı eserinden öğrenmek mümkündür¹⁴. Bu savaşta Alkibiades¹⁵ komutasındaki Atina donanması Perslerin desteklediği Mindaros komutasındaki Peloponnesos donanmasını yenilgiye uğratmıştır:

"Mindaros'un ve piyadesi ile, Pharnabazos'un Kyzikos'ta olduklarını orada öğrendiler. O gün orada kaldılar; ertesi gün Alkibiades meclisi toplayıp askerlerine denizde, karada ve kentin surları etrafında dövüşmek gerekeceğini söyledi: 'çünkü bizde para yok', dedi, 'oysa düşman Kraldan istediği kadar para çekiyor' (14). Bir gün önce demir attıkları vakit, gemilerinin sayısını düşmana bir bildiren olur korkusu ile, en küçüğüne varıncaya kadar, bütün gemileri bir arada tutmuştu; ayrıca, karşı sahile geçmeye çalışırken yakalanacak olanların idam edileceğini ilan etmişti (15). Toplantıdan sonra, muharebe hazırlıklarını tamamlayarak, şiddetli bir yağmur altında Kyzikos yönünde denize açıldı. Kyzikos'a yaklaştığı sırada hava açtı, güneş çıktı: Mindaros'a ait altmış geminin limanın¹⁶ açıklarında manevra yaptığını, kendisinin onlarla limanın arasına girmiş olduğunu gördü (16). Peloponnesoslular, Atina trierlerinin öncekinden çok daha fazla sayıda olduğunu ve limanın ağzına gelmiş bulunduklarını görünce, sahile doğru kaçtılar: yan yana demir atıp üzerlerine gelen düşmanla dövüşmeye başladılar (17). Fakat Alkibiades yirmi gemilik bir kuvvetle sahili dolaşıp başka bir noktada karaya çıktı. Bunun farkına varan Mindaros da karaya çıktıysa da dövüş esnasında vurularak öldü, yanındakiler ise çözülüp dağıldılar. Atinalılar düşman gemilerini toplayıp Prokonnesos'a götürdüler; ancak, Syrakusaililer tarafından ateşe verildikleri için Syrakusai gemilerine el koyamadılar. Ertesi gün Atinalılar oradan kalkıp Kyzikos'a doğru ağır ağır

¹² "Kyzikos Savaşı" olarak adlandırılan bu savaş hakkında yerli ve yabancı araştırmacıların ortaya koydukları bilgiler, Hacer Çoruh'un "Kyzikos Deniz Savaşı" adlı makalesinde değerlendirilmiştir (Çoruh, 2017, s. 321 vd.).

¹³ Bu savaşla ilgili başlıca kaynaklarımız olan Ksenophon, Diodoros, Plutarkhos ve Polyainos'un verdiği bilgilerin karşılaştırılması için bkz. Erten, 2017, s. 242-246; Çoruh, 2017, s. 324; Turan, 2017, dp. 23, 24.

¹⁴ Savaşın ayrıntıları için ayrıca bkz. Çoruh, 2017, s. 321 vd; Turan, 2017, s. 892-894; Gezgın, 2007, s. 92; Erten, 2017, s. 242-246.

¹⁵ Atinalı Alkibiades, MÖ. 415 yılında eski muhteşem günleri geri getireceği düşüncesiyle Atinalıları Sicilya Adası'na sefer yapmaya ikna etmiş, ancak sefer sırasında Atina'daki rakipleri tarafından *Herme* heykellerini tahrip ettiği ve Eleusis misterlerine küfrettiği gerekçesiyle suçlanmıştır. Bu nedenle mahkemeye çağrılan Alkibiades, Perslerin Sardeis satrabı Tissaphernes'e sığınarak, Atinalıların Sicilya seferinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Daha sonra ise Atina'da uygun bir politik ortam oluşmasıyla Atina'ya dönmüş ve MÖ. 410'da Kyzikos'ta Spartalıları ve Persleri yenilgiye uğratmıştır. Fakat MÖ. 406 yılında Notion'da demirlemiş olan Atina donanması Alkibiades'in donanmanın başında olmadığı bir sırada Spartalı Lysandros tarafından bozguna uğratılınca bir kez daha Phrygia'da bulunan Pers satrabı Pharnabazos'un yanına kaçmış, burada Spartalı Lysandros'un isteğiyle öldürülmüştür (bkz. Tekin, 2008, s. 106, 107).

¹⁶ Kentte sürdürülen arkeolojik kazıların uzun yıllar (2006-2022) başkanlığını yürüten Prof. Dr. Nurettin Koçhan, Alkibiades'in geliş yönü dikkate alındığında bu limanın Hytos limanı olabileceğini ileri sürmektedir (Koçhan, 2013, s. 73).

ilerlemeye başladılar (18): Kyzikos ahalisi, kentlerinin Peloponnesoslular ve Pharnabazos tarafından terk edildiğini görerek, kapılarını Atinalılara açtılar (19). Alkibiades orada yirmi gün kaldı: Kyzikoslulardan ağır bir vergi aldı ise de, onlara daha başka kötülük etmeden, yeniden Prokonnesos'a dönmek üzere yola çıktı. Oradan Perinthos ve Silivri'ye yollandı (20)" (Ksenophon, Hellenika, I. I. 14-20).

Savaş sonrasında Mindaros'un yardımcısı Hippokrates Sparta'ya gönderdiği mektupta durumu *"gemilerimiz elden gitti, Mindaros öldü, adamlarımız aç, ne yapacağımızı şaşırdık"* şeklinde özetlemiştir (Turan, 2017, s. 894). Ancak yenilgi sonrasında Perslerin Spartalılara verdiği destek, savaşın kayıplarını gidermiştir. Nitekim Daskyleion satrabı Pharnabazos'un verdiği desteği Ksenophon (Hellenika, I. 24-25) açıklamaktadır:

"Fakat Pharnabazos, Peloponnesos ordusunun bütün birlikleri ile müttefiklerine, canlar sağ oldukça, birkaç tahta parçası için umutsuzluğa kapılmanın doğru olmayacağını söyleyerek, -Kralın ülkesinde istedikleri kadar ağaç vardı- hepsine birer palto ve ikiye aylık ücret verdi; sonra gemicileri silahlandırarak eyaletin sahillerine nöbetçi olarak dikti. Ayrıca müttefik kentlerin strateg ve triarkhlarını toplayıp onlardan Antandros'ta her birinin yitirmiş olduğu sayıda gemi inşa etmesini istedi: para verdi ve ihtiyaçları olan ağacı İde dağından getirmelerini söyledi".

Dolayısıyla Atinalıların bu başarısına rağmen Spartalılar, Pers desteği sayesinde kısa sürede toparlanmış, Peloponnesos Savaşı MÖ. 404 yılında Perslerin desteklediği Sparta'nın galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Sonrasında da Perslerle Yunanlılar arasında batı Anadolu'daki kentlerin hegemonyasını Perslere bırakan *Kral Barışı* olarak adlandırılan bir barış antlaşması (MÖ. 386) imzalanmıştır (Kaya, 2022, s. 298). Kral Barışı'ndan sonra Daskyleion satrabı Ariobarzanes, barış şartlarının uygulanması için çaba göstermiş, hatta olasılıkla bu amaçla MÖ. 364 yılında Kyzikos kentini kuşatmıştır (Grainger, 2024, s. 128). Ancak, Lydia satrabı Autophradates ile giriştiği mücadele Hellespontus bölgesinde güç kaybetmesine yol açmış, bu sırada Atina; batı Anadolu'daki Khios, Byzantion, Mytilene, Perinthos, Rhodos gibi kentleri yeni kurduğu II. Attika Delos Deniz Birliği'ne¹⁷ üye yapmıştır (Sarıkaya, 2018, s. 306). Ancak MÖ. 364/3 yılında Thebai'nin girişimleriyle bazı kentler birlikten ayrılmıştır (Sarıkaya, 2018, s. 306). Aynı tarihlerde Atina'lı Timotheos'un Hellespontus'a gelmesinin ardından ise Thebaili Epameinondas bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Sarıkaya, 2018, s. 306). Timetheos bölgeye geldiğinde kuşatma altındaki Kyzikos'a yardım etmiş (Diodoros, XV, 81) ve kenti II. Attika Delos Deniz Birliği'nin üyesi yapmıştır (Sarıkaya, 2018, s. 306; Grainger, 2024, s. 128). Fakat bir süre sonra Kyzikos'un gemilerinden biri, Atinalı maceraperest Meidias tarafından kaçırılarak sahibinden 5 talent para çalınmış, Meidias'ın Atina'da yargılandığı davada berat etmesi de Kyzikos'un birlikten ayrılmasına yol açmıştır (Grainger, 2024, s. 132).

Kyzikos MÖ. 362'de Artake'yi ve Prokonnesos'u ele geçirerek, bölgedeki etkinliğini arttırmıştır (Koçhan, 2013, s. 73, 74). Buna karşın Atinalıların MÖ 355'te sona eren Müttefikler Savaşı'nda yenilgiye uğramaları, birliğin (II. Attika Delos Deniz Birliği) Propontis çevresindeki gücünü kırmıştır (Grainger, 2024, s. 132). Ancak Kyzikos'un güçlü bir konuma gelmesi, Perslerin dikkatini çekmiş, Pers kralı III. Dareios MÖ. 335 yılında Rhodos'lu Memnon'u beş yüz

¹⁷ II. Attika Delos Deniz Birliği, ilkinden yüz yıl sonra (MÖ. 378/7) Atina önderliğinde Sparta karşıtı olarak kurulmuştur.

ücretli askerle Kyzikos'u ele geçirmekle görevlendirmiştir (Diodoros, XVII, 7; Gündoğdu, 2023, s. 24). Olasılıkla kentin güneyindeki Thrakia kapısına kadar gelen Memnon'un askerleri, kenti hazırlıksız yakalasalar da ele geçirememiştir (Koçhan, 2013, s. 73,74; Sarıkaya, 2018, s. 330; Grainger, 2024, s. 142; Doğancı, 2025, s. 204). Ancak Memnon Kyzikos kırsalını yağmalamıştır (Grainger, 2024, s. 142; Sarıkaya, 2018, s. 330).

Hazırlıklarını tamamlayarak MÖ. 334 yılında doğu seferine çıkan Makedonia Kralı Büyük İskender (III. Aleksandros) Perslerle ilk savaşını Granikos (Biga) Çayı kenarında vermiş, buradaki başarısından sonra generali Parmenion'u Perslerin kuzey batı Anadolu'daki satraplık merkezi Daskleion'u ele geçirmesi için görevlendirerek, kendisi güneye doğru yönelmiştir (Türk, 2025, s. 46). Dolayısıyla Daskyleion ve Kyzikos'un bulunduğu bölge Parmenion tarafından ele geçirilmiştir. Mevcut bilgiler bu sırada Dakyleion'da bir çatışmanın yaşanmadığı yönündedir. Aynı durum Kyzikos için de geçerlidir. Hatta İskender'in Granikos Savaşı'ndan sonra Daskyleion'a gönderdiği Parmenion'un Kyzikos üzerine yürümemiş olması, kentin bir süredir Perslerle arasının açık olabileceği şeklinde yorumlanabilir (Grainger, 2024, s. 146).

İskender'in ölümünden sonra generalleri bir yandan kentleri kendi yanına çekebilmek için onlara çeşitli imtiyazlar vermiş ve kendi hâkimiyetlerindeki kentleri bayındırlaştırmıştır. Diğer yandan ise generaller arasında başlayan çatışmalar, Anadolu'yu adeta bir savaş alanına çevirmiştir. Bu mücadeleden zarar gören kentlerden biri de Kyzikos'tur. MÖ. 321 yılındaki Triparadeisos toplantısından sonra hem Hellespontus Phrygiası satrapı Arhidaios hem de Asia ordularının komutanı Antigonos kenti ele geçirme girişiminde bulunmuştur (Grainger, 2024, s. 148, 149). Diodoros'tan öğrendiğimize göre; önce Arhidaios, sonrasında ise Antigonos Kyzikos'u ele geçirmeye çalışmış, ancak her iki girişim de sonuçsuz kalmıştır:

"Antigonos bu işlerle uğraşırken, Hellespontos Phrygiası satrapı Arhidaios onun planını öğrenerek kendi satraplığının güvenliğini sağlamaya ve en önemli kentleri garnizonlar aracılığıyla güvence altına almaya karar verdi. Ancak Kyzikosluların kenti stratejik açıdan çok önemli bir konumda ve çok büyük olduğundan, 10.000'den fazla paralı asker, 1.000 Makedonyalı, 500 Persli okçu ve sapancı ve 800 atlıdan oluşan bir ordunun yanı sıra her türden gülle, ok ve taşlar için mancınıklar ve bir kuşatma için gereken diğer tüm teçhizatla kente doğru ilerledi. Ve aniden şehre saldırdı, (düz) arazide çok sayıda insanın önünü kesti ve kuşatmayı sürdürdü. Kent halkını bu şekilde korkutarak, onları bir garnizonu kente almaları için zorladı. Saldırı tamamen beklenmedik bir şekilde gerçekleştiği, halkın çoğu kırsal kesimde olduğu ve merkezde sadece az sayıda kişi kaldığından, vatandaşlar kuşatmaya tamamen hazırlıksız yakalandı. Yine de özgürlüklerini korumaya karar verdiler ve kuşatmayı sona erdirmek için Arhidaios ile görüşmek üzere elçiler gönderdiler. Şehrin, Arhidaios'un bir garnizonunu kabul etmek dışında her şeyi yapmaya hazır olduğunu bildirdiler. Diğer yandan gizlice genç erkeklerini topladılar, köleleri arasından en uygun olanları seçtiler, onları silahlandırıdılar ve böylece surlarını savunmacılarla doldurdular. Arhidaios kente bir garnizon kabul edilmesi konusunda ısrar edince, konuyu istişare için halkın önüne getirmek istediklerini beyan ettiler. Satrap bu isteği kabul edince ateşkes sağlandı ve böylece o gün ve ertesi gece kuşatmaya karşı savunma için daha iyi hazırlanabildiler. Arhidaios bu hileye kandı, fırsatı kaçırdı ve beklediği başarıdan mahrum kaldı. Kyzikos sakinleri, yarımada şeklindeki konumu sayesinde karadan iyi korunan müstahkem bir şehre sahip olduklarından ve ayrıca denizi kontrol ettiklerinden, düşmanlarını kolayca savuşturdular. Byzantionlulardan asker, gülle ve kuşatma savaşına

uygun diğer teçhizatı da istediler, Byzantion halkı tüm bunları hızlı ve istekli bir şekilde sağlayınca Kyzikos sakinleri yeniden umutlandılar ve tehlikeye karşı cesaretle hazırlandılar. Hemen savaş gemilerini denize indirdiler, kıyı boyunca yelken açtılar ve çevredeki insanları kente getirdiler. Hızla önemli sayıda asker topladılar ve kuşatmacılara birçok kayıp verdirdikten sonra kuşatmadan kurtuldular. Böylece Kyzikoslular tarafından yenilen Arhidaios, hiçbir şey başaramadan kendi satraplığına geri dönmek zorunda kaldı. Antigonos, Kelainai'de bulunduğu sırada Kyzikos kentinin kuşatıldığını öğrendi ve gelecekteki girişimleri için tehdit altındaki kenti kontrolü altına almaya karar verdi. Bu amaçla 20.000 piyade ve 3.000 süvariden oluşan tüm kuvvetinin en iyi askerlerini seçti ve onlarla hızla Kyzikos'a yardım etmek için yola çıktı. Biraz geç kalmasına ve tüm girişim başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen iyi niyetini açıkça ortaya koydu" (Diodoros, XVIII, 51-52).

Hellenistik dönemde Anadolu kentlerinin yaşadığı bir başka sorun Galatların yaptığı yağmalardır. Kimmerler gibi yağmacı halklardan biri olan Galatlar, Bithynia Kralı I. Nikomedes tarafından kardeşi Zipoites'e karşı ücretli asker olarak kullanılmak amacıyla MÖ. 278 yılında Thrakia'dan Anadolu'ya geçirilmiştir (Magie, 2001, s. 8). Daha sonrasında ise I. Nikomedes Galatları güneye doğru iterek, kendi hallerine bırakmıştır (Sartre, 2024, s. 128). Tolistobogiler, Trokmeler ve Tektosaglar olmak üzere üç boydan oluşan Galatlar da Anadolu'yu kendi aralarında paylaşarak, yağmaya girişmiştir (Kaya, 2019, s. 145). Mysia ve Troas bölgesini yağmalayan Luturios önderliğindeki Trokmeler, bu sırada Kyzikos'u da kuşatmıştır (Kaya, 2019, s. 146). Kuşatmanın MÖ. 277'den 275 yılına kadar devam ettiği ya da ilki MÖ. 277, ikincisi ise MÖ. 275 olmak üzere kentin iki kez kuşatıldığı belirtilmektedir (Kaya, 2019, s. 146). Ancak kentin konumu Galatların istilasını engellemiştir. İstilacılar, ana karaya köprüyle bağlı olan adaya, köprüler kaldırıldığı için geçememiştir (Grainger, 2024, s. 177).

Nitekim kentin Galatlara karşı elde ettiği başarıyı, arkeolojik veriler de doğrulamaktadır. Zira Pergamon Krallığı'ndan bildiğimiz Galatlara karşı elde edilen başarının heykeltraşlık eserlerle anıtlştırılmasının bir örneği de Kyzikos'ta görülmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen Herakles kabartmalı bir stel, Kyzikos'un Galatlara karşı başarısına atfedilmiştir (Has, 2021; Kaya, 2019, s. 146). MÖ. 3. yüzyıla tarihlenen bu adak steli üzerindeki Herakles'in Kyzikos halkını, mağlup durumda yerde yatan figürün ise Galatları sembolize ettiği değerlendirilmektedir.

Kyzikos'un bu başarısında Pergamon Krallığı'nın kente yaptığı yardımların (Grainger, 2024, s. 170-171; Kaya, 2019, s. 165, 166) önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Pergamon'lu Philetairos, MÖ. 281 yılındaki Kourupedion Savaşı sonrasındaki kargaşa sırasında kente savunma için destek vermiş, MÖ. 280/79'da ise 20 gümüş talent ve 50 at göndermiştir (Grainger, 2024, s. 171; Kaya, 2019, s. 165). Ayrıca Kyzikosluların Pergamon topraklarından alacakları hayvanlar için de vergi muafiyeti getirmiştir (Kaya, 2019, s. 165). MÖ. 278/7'de de yine kentin savunmasına yardım etmek için bir askeri birlik göndermiştir (Grainger, 2024, s. 171). Bu yardımlar kentin Galat istilasına hazırlıklı olmasını sağlamış olmalıdır.

Ancak bu yardımlara ve Kyzikos'un başarılı savunmasına rağmen Galat istilasının hem Kyzikos'a hem de kente ait çevredeki arazilere çok fazla zarar verdiği anlaşılmaktadır¹⁸. Savaş

¹⁸ Sartre, bu sırada Kyzikos, Ilion, Didymus, Priene, Thiatira, Laodikeia ve Lykos'un yağmlandığını bildirmektedir (Satre, 2024, s. 128). Dolayısıyla Galatlar kentin merkezini ele geçirememiş olsa da çevresine ciddi zarar vermiştir.

sonrasında Kyzikos'un arazisinin önemli bir bölümü adeta ıssızlaşmıştır. Nitekim Seleukos kralı II. Antiokhos tarafından el konulan bu topraklar, MÖ. 253'te ayrı yaşadığı eşi I. Laodike'ye satılmıştır (Özkaya, 2023, s. 42, 43; Grainger 2024, s. 176; Sartre, 2024, s. 278, 283-285). Philetairos'un, MÖ. 276/5 yılında kente yaptığı buğday, arpa ve erzak yardımı da (Magie, 2001, s. 7) Galatların verdiği zararın telafisine yöneliktir. Bu yardımların karşılığı olarak Kyzikoslular da Philetairos'u onurlandırarak kentlerinde her yıl *Philetaireia* adlı bir festival düzenlemiştir (Has, 2021, s. 388; Malay, 2023, s. 36).

MÖ. 270'lerde Seleukoslar ve Ptolemaioslar, egemenliklerini boğazlar bölgesine kadar genişletmiştir (Grainger, 2024, s. 177). MÖ. 190 yılına gelindiğinde ise III. Antiokhos ile Romalılar arasında yapılan Magnesia Savaşı sonrasında Seleukosların Anadolu'daki hâkimiyeti sona ermiştir. MÖ. 188 yılında Roma ile Seleukoslar arasında yapılan antlaşmada kentlerin özgürlüğü tanınmış ve Torosların kuzeyindeki toprakların çoğu gibi Mysia'nın kuzey kısımları da Pergamon kralı II. Eumenes'e verilmiştir. Pergamon Krallığı ve Kyzikos arasında, I. Attalos'un Kyzikos'lu Apollonis ile evlenmesi (MÖ. 270'li yıllar) sonrasında güçlenen ilişkinin bu dönemde devam ettiği görülmektedir (Koçhan, 2013, s. 74,75; Grainger 2024, s. 193). Bu ilişkinin bir sonucu olarak Pergamon Kralı II. Eumenes'in Bithynia Kralı II. Prusias'a karşı mücadelesi sırasında Kyzikos, Pergamonlulara asker ve donanma desteği sağlamıştır (Koçhan, 2013, s. 74; Kaya, 2019, s. 194; Grainger, 2024, 210; Doğanç, 2025, s. 205).

MÖ. 133 yılında III. Attalos'un vasiyetle Pergamon Krallığı'nı Roma'ya bırakması sonrasında Aristonikos adlı bir kişi, krallığın Roma'ya devrine karşı çıkarak isyan etmiştir (Türk, 2024b). Mysia'nın iç kesimlerindeki kentler Aristonikos'a destek vermiş olmakla birlikte, III. Attalos'un vasiyetinde yer alan kentlerin özgür kalması yönündeki ifadeler nedeniyle, Aristonikos kıyılarda yeterince destek bulamamıştır. Buna rağmen Aristonikos taraftarlarının Propontis kıyılarına kadar gelerek bölge kentlerini isyana destek vermeye zorladıkları görülmektedir. İsyancılar, M.Ö. 132'de Kyzikos'u kuşatmış, kent Roma'dan yardım istemiş ve Roma'nın isteği üzerine Bithynia Kralı II. Nikomedes tarafından bir orduyla kurtarılmıştır (Hasluck, 1910, s. 178; Grainger, 2024, s. 213).

İsyanın bastırılmasının ardından MÖ. 129 yılında Asia Eyaleti'nin (Provincia Asia) kurulmasıyla bu eyalet sınırlarında kalan Kyzikos, Aristonikos İsyanı'nda olduğu gibi Roma yanlısı tutumunu devam ettirmiştir. Fakat Roma'nın Anadolu'daki varlığına karşı gösterilen tek direniş Aristonikos isyanı değildir. Bu konuda en ciddi direnişi Pontus Kralı VI. Mithradates göstermiştir (Arslan, 2007). Hatta Roma ve VI. Mithradates arasında MÖ. 88 yılında başlayan I. Mithradates Savaşı (MÖ. 88-85), batı Anadolu'daki Roma varlığının dönüm noktası olarak görülür. Çünkü Roma'nın bölgeye tam olarak nüfuzu bu savaştan sonra gerçekleşmiştir (Sevin, 2001, s. 44).

I. Mithradates Savaşı sırasında aynı zamanda Roma Cumhuriyeti'nin üst düzey magistratları Sulla, Flaccus ve Fimbria arasında bir iç savaş da yaşanmıştır (Kaya, 2019, s. 358-360). Fimbria, Sulla'ya bağlılığını ilan eden Ilion'u kuşatmış, 10 günlük bir kuşatmanın ardından kenti ele geçirmiştir (Grainger, 2024, s. 223). Sonrasında Fimbria ve ordusu Kyzikos'a yönelmiş, Fimbria Miletopolis yakınlarında VI. Mithradates'in bir birliğini yenince kent kapılarını Fimbria'ya açmıştır (Grainger, 2024, s. 223; Kaya, 2019, s. 358, 359). Ancak kent kendi isteği ile teslim olmasına rağmen Fimbria Kyzikos'u fethetmiş gibi davranarak, bazı vatandaşları öldürmüştü, bazılarının ise mallarına el koymuştur (Grainger, 2024, s. 223; Sartre, 2024, s. 376).

MÖ. 85 yılında Sulla ve VI. Mithradates arasında yapılan Dardanos Antlaşması ile I. Mithradates Savaşı sona ermiş olmakla birlikte Mithradates emellerinden vazgeçmediği için iki taraf arasındaki savaş aralıkları (II. ve III. Mithradates savaşları) MÖ. 63 yılına kadar devam etmiştir (Tekin, 2008, s. 214, 215). Kyzikos'un yaşadığı en önemli kuşatmalardan biri de III. Mithradates Savaşı (Arslan, 2007, s. 305 vd.) sırasında Pontus kralı VI. Mithradates tarafından gerçekleştirilmiştir. Mithradates; ilk savaşta Kyzikos'u görmezden gelmiş olmasına rağmen, üçüncü savaşta kentin çok ciddi bir tehlike atlatmasına neden olmuştur (Grainger, 2024, s. 227, 228). Bithynia Krallığı'nın MÖ. 74 yılında vasiyetle Roma'ya devredilmesi sonrasında başlayan bu savaşın başlarında VI. Mithradates, Bithynia'yı işgal etmiş, üzerine gelen Roma ordularının komutanı Cotta'yı da hem karada hem de denizde yenilgiye uğratmıştır (Arslan, 2007, s. 316-318; Kaya, 2019, s. 379). Cotta Khalkedon'a sığınmak zorunda kalmıştır. Mithradates'in donanması, Khalkedon'a gelerek, Cotta'nın donanmasının ve askerlerinin bir kısmını ele geçirmiş ve sonrasında da Kyzikos'a yönelmiştir (Arslan, 2007, s. 321, 322). Ancak Strabon'un (XII, 8. 11) ifadesiyle Mithradates, içinde çok sayıda süvarinin de olduğu yüz elli bin kişilik asker ve dört yüz gemilik donanmasıyla¹⁹ kenti kuşattığı sırada Romalı Lucullus bölgeye gelerek, kente destek vermiş ve Kyzikos'un ele geçirilmesini önlemiştir. Mithradates'in bu kuşatması, Appianos²⁰ (Rhomaika) tarafından da ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır:

"73. Mithradates tüm bu olumsuzluklara rağmen sayıca üstün ordusu sayesinde düşman hatlarını yarıp geçebilirdi, ancak bunu yapmak yerine Kyzikos'u kuşatmak için hazırlık yapmaya başladı. Burayı ele geçirmenin elverişsiz konumuna ve erzak sıkıntısına çözüm olabileceğini düşünüyordu. Bu işi gerçekleştirmek üzere tüm imkanlarıyla harekete geçti. Çok sayıda adamıyla birlikte limanı çifte duvarla kuşattı ve şehrin geri kalanını hendekle çevreledi. Pek çok höyük yükseltti ve koçbaşı saldırıları için makineler, kuleler ve hangarlar yaptı. Yaklaşık altmış metre yüksekliğe sahip bir kuşatma kulesi inşa etti ve bu kulenin üzerine bir başka kule daha yerleştirdi. Buradan mancınıkları kullanarak düşmana taş ve başka birtakım aletler fırlatmayı amaçlıyordu. Bir diğer kuleyi de birbirine bağlı iki quinquereme²¹ üzerinde limana taşıdı. Gemiler duvara yaklaştığında makineleri kullanabilir ve kule sayesinde karşıya bir köprü indirebilirdi. Tüm hazırlıklarını tamamlayan Mithradates Kyzikoslu üç bin eseri gemilere bindirdi ve şehre doğru yola çıktı. Esirler, ellerini duvara doğru uzattılar ve kendilerini tehlikeden kurtarmaları için yurttaşlarına yalvardılar. Kyzikos halkının komutanı Peisistratos, duvarın ardından onlara seslendi ve savaşta esir düşmüş oldukları için kaderlerine katlanmaları gerektiğini söyledi. 74. Bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanan Mithradates, gemilerin üzerinden taşınan makineyi kullanarak duvara bir köprü indirdi ve dört adamını bu köprüyü kullanarak karşıya geçirdi. Kyzikoslular, ilk defa gördükleri bu makine nedeniyle korkuya kapıldılar ve geri çekilmeye başladılar. Fakat düşmanın diğer kuvvetlerinin harekete geçmediğini görünce yeniden cesaret kazanarak dört adamı duvarın üzerinden atmayı başardılar ve gemilere yanan zift döktüler. Bunun üzerine gemiler makineyi arkalarına alarak geri

¹⁹ Mithradates'in ordusundaki asker sayılarıyla ilgili bkz. Arslan, 2007, s. 311, dp. 1419.

²⁰ Mithradates'in Kyzikos kuşatması hakkında diğer kaynaklarda verilen bilgiler için bkz. Strabon, XII, 8.11; Plutarkhos, Lucullus, IX, 6; Cicero, Pro Murena, XV, 33; Cicero, Pro Archia, IX, 21; Eutropius, VI, 6; Florus, XL, 15-16; Frontinus, Stratagemata, IV, V. 21; Tacitus, IV, 36. Savaşın ayrıntıları için ayrıca bkz. Arslan, 2007, s. 321-333.

²¹ İmparatorluk Dönemi'nde Roma donanmasının bel kemiğini oluşturan quinqueremeler (beşliler); iki katlı, kürek başına iki ya da üç kürekçili veya tek katlı, kürek başına beş kürekçili kadırgalardır (Ergin, 2005, s. 13).

çekilmek zorunda kaldılar. Böylece Kyzikoslular denizden gelen saldırıyı da püskürtmüş oldular. Aynı gün kara üzerindeki tüm kuşatma makinelerinin aynı anda harekete geçirilmesiyle üçüncü bir saldırıyla karşı karşıya kaldılar. Bu saldırıya karşı koymak için büyük bir uğraş verdiler ve oradan oraya koştular. Koçbaşlarını taşlarla parçaladılar, üzerlerine ağlar fırlattılar ya da yün sepetleri kullanarak darbelerin etkisini hafiflettiler. Alevli okları su ve sirkeyle, fırlatılan diğer maddeleri ise önlerine pelerinler ve keten kumaşlar asarak etkisiz hale getirdiler. İnsan gayretinin sınırları dahilinde ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Tüm bu olağanüstü çabalarına rağmen duvarın bir kısmı ateşe verildiği için zayıfladı ve akşama doğru yıkıldı. Fakat yaydığı sıcaklık nedeniyle düşman kuvvetleri hemen içeriye girme şansı bulamadı ve Kyzikos halkı gece boyunca çalışarak iç tarafta yeni bir duvar inşa etti. Aynı gün patlak veren kuvvetli bir fırtına kralın geriye kalan savaş makinelerini paramparça etti. 75. Kyzikos kentinin Zeus tarafından çeyiz yoluyla Persephone'ye verildiği söylenir ve vatandaşlar en çok bu tanrıçaya tapınırlardı. Siyah bir düve kurban ettikleri bayram geldiğinde ellerinde düve bulunmayan Kyzikoslular, tahıldan bir imitasyonunu yaptılar. Fakat tam bu sırada denizden yüzerek gelen siyah bir düve gördüler. Limanın girişindeki zincirlerin altından geçen düve, şehre doğru koştu, tapınağın yolunu buldu ve sunağın hemen yanında durdu. Kyzikoslular büyük umutlarla bu düveyi hemen kurban ettiler. Bu sırada Mithradates'in saray dostları, bu kutsal şehirden uzak durması için ona tavsiyede bulunuyorlardı. Bu tavsiyeyi görmezden gelen Mithradates şehre hâkim bir konumda bulunan Dindymos Dağı'na çıktı ve buradan şehre kadar uzanan bir höyük yükseltti. Ardından bu höyüğün üzerine kuleler yerleştirdi ve duvarın altını oymaya başladı. Bu işleri yaparken süvarileri kullanacak herhangi bir imkânı olmadığından açlıktan zayıf düşmüş ve toynakları zarar görmüş atlarını Bithynia'ya gönderdi. Fakat bunlar Rhyndakos Nehri'ni aşarken Lucullus tarafından saldırıya uğradılar ve ağır kayıplar verdiler. Lucullus bu saldırıda yaklaşık on beş bin adam, altı bin at ve çok sayıda yük hayvanı ele geçirdi. Kyzikos'ta yaşananlar bunlardı. Mithradates'in komutanı Eumakhos, aynı dönemde Phrygia'yı ele geçirip eşleri ve çocuklarıyla birlikte çok sayıda Romalıyı öldürdü. Ayrıca Pisidia, Isauria ve Klikia'yı boyunduruk altına aldı. Fakat sonunda Galatia tetrarşi üyelerinden biri olan Deiotaros, bu küstah baskıncıyı uzaklaştırdı ve adamlarının çoğunu öldürdü. 76. Phrygia ve çevresinde yaşananlarda bunlardı. Mithradates, kış mevsiminin başlamasıyla birlikte deniz yoluyla temin ettiği kısıtlı erzaktan da mahrum kaldı. Bunun sonucunda ordusu büyük bir açlığın pençesine düştü ve adamlarının pek çoğu hayatını kaybetti. Bazıları tıpkı barbarlar gibi iç organları yemeye başlarken bazıları otla beslendiği için hastalandı. Cenaze düzenlemeden sağa sola atılan cesetler yüzünden kışın yanında bir de salgın başladı. Tüm bu yaşananlara rağmen umutlarını yitirmeyen Mithradates, Dindymos Dağı'ndan uzanan höyük sayesinde hala Kyzikos'u ele geçirebileceğini düşünüyordu. Fakat Kyzikoslular bu höyüğün altını oymaya başladılar, üzerindeki kuşatma makinelerini ateşe verdiler ve düşmanın açlıktan zayıf düşmüş olduğunu bildikleri için sık saldırılar gerçekleştirdiler. Mithradates bu noktada kaçmaya karar verdi. Böylece gece olunca geri çekildi ve kendisi gemilerle Parion'a yelken açarken, ordusunu kara yoluyla Lampsakos'a gönderdi. Fakat ordu, bu dönemde bir hayli taşkın olan Aisepos Nehri'ni aşmaya çalışırken Lucullus'un saldırısına uğradı ve imha edildi. Böylece Kyzikos halkı hem cesur direnişleri hem de Lucullus'un Mithradates'i açlık sıkıntısına düşürmesi sayesinde kralın geniş çaplı kuşatma hazırlıklarını

boşa çıkarmış oldu. Lucullus'u onurlandırmak isteyen Kyzikoslular, günümüzde hala kutlanmakta olan Luculleia adını verdikleri bir festival düzenlediler..."
(Appianos, Hellenistik Dünyada Roma, XII, 73-76).

Appianos'a ek olarak Plutarkhos (Lucullus, IX, 6), Lucullus'un kente yardım etmek için büyük bir tekneyi Daskylitis (Manyas) Gölü'nden Propontis'e taşıttığını yazmaktadır. Ammianus Marcellinus da (XXIII, VI. 55-56), Mithradates savaşında Bactria'dan getirilen askerlerin (bactrialılar) büyük butlu, tıknaz ve kuvvetli develer kullandığını bildirmektedir. Florus (XL, 15-16) ise Kyzikosluların Mithradates kuşatmasına karşı direncini arttırmak için Lucullus'un geldiği haberinin, balığı andıran şişirilmiş deri ile düşman gemilerinin arasından geçen bir haberci tarafından verildiğini aktarmaktadır. Ayrıca yazar, Lucullus'un Mithradates'e vurduğu ağır darbe nedeniyle Granikos ve Aisepos'un sularının kızıla boyandığını bildirmektedir. Benzer bir bilgi Strabon'da da yer alır. Strabon'dan (XII, 8.11) öğrendiğimiz bir başka bilgiye göre de Kyzikoslular buğdayın çürümesini önlemek için geliştirdikleri teknik sayesinde kuşatma sırasında açlık çekmemiştir. Hatta Kyzikosluların tam Mithradates'i tünelde ele geçirecekleri sırada, kralın aldığı önlemlerle ele geçirilmekten kurtulduğu belirtilmektedir. Her ne kadar bugün gerçekliğine şüphe ile bakılsa da bu sırada yaşandığı anlatılan bazı olaylar Kyzikosluların direnişine manevi bir güç katmıştır (bkz. Arslan, 2007, s. 328).

Cicero'ya (Pro Murena, 33) göre VI. Mithradates, Kyzikos'u Asia'nın kapısı olarak gördüğü için ele geçirmek istemiştir. Ancak kentin Cotta'nın ordusuna donanma ve asker temin etmiş olması (Grainger, 2024, s. 226), Mithradates'in bu kente saldırısının en azından görünür nedeni olarak görülebilir. Bir başka neden de Kralın, Kyzikos'un deniz gücünden yararlanmayı amaçladığı yönündedir (Grainger, 2024, s. 227). Kuşatmanın başarısız olmasında en önemli etken ise Romalı Lucullus'un bölgeye gelerek, Mithradates'in ordusunu adeta kuşatmasıdır. Lucullus'un kentin yakınlarına ordugâh kurması, Mithradates'in lojistik desteğini zorlaştırmıştır. Buna karşın Lucullus, Asia'nın dört bir yanından orduya aldığı askerler vasıtasıyla iâşesini sağlamıştır (Grainger, 2024, s. 227, 228). Mithradates'in başarısızlığına rağmen, Propontis ve boğazların kıyısındaki kentler Atina- Sparta arasındaki savaştan bu yana ilk defa büyük bir çatışma ile karşı karşıya kalmıştır. Bazıları ele geçirilmiş, bazıları ise, savaş sırasında ekonomik, siyasi ve askeri olarak ciddi zarar görmüştür (Grainger, 2024, s. 230). Buna rağmen Kyzikos, Roma'ya sadık kalmasının karşılığını elde ettiği çeşitli imtiyazlarla almıştır (Arslan, 2007, s. 335).

Eskiçağ'da deniz kıyısındaki kentlerin yaşadığı tehlikelerden biri de korsanlardır. MÖ. I. yüzyılda Akdeniz dünyasında korsanlık faaliyetleri ciddi bir sorun haline gelmiş, MÖ. 67 yılında Romalı Pompeius Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerini büyük oranda sona erdirmiştir (Tekin, 2008, s. 217). Ancak bu tarihte korsanlığın tamamen bittiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim Propontis'te Kyzikos, Lampsakos ve Byzantion'un korsanlara karşı mücadele ettiği görülmektedir (Doğancı, 2025, s. 204, 205). Yukarıda belirtildiği gibi bu mücadele sırasında Kyzikoslular karayla bağlantılarını kolaylaştırmak amacıyla, Arktonnesos'u ana karadan ayıran kanalı doldurmuştur (Hasluck, 1910, s. 4; Gündoğdu, 2023, s. 141). Kent, Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarındaki iç savaşlardan da etkilenmiştir. Octavianus ve Marcus Antonius arasındaki paylaşımda Kyzikos, Antonius'un payına düşmüş ve bu sırada (MÖ. 35) kent, korsan Sextus Pompeius'un karadan ve denizden saldırısına maruz kalmış, saldırı Marcus Antonius'un kente yerleştirdiği gladyatörler tarafından püskürtülmüştür (Gündoğdu, 2023, s. 190; Grainger, 2024, s. 241). Appianos ise bu istilayı, kentte gladyatörleri koruyan bir kuvvetin varlığının

engellediğini ima etmektedir (İskenderiyeli Appian, 5.14.137). Aynı kaynağa dayanarak, kentin bu saldırıdan yerel denizcilerin başarısı sayesinde kurtulduğu da ileri sürülmektedir (Grainger, 2024, s. 241). Kyzikos'un ticaret açısından önemli bir liman olması korsan saldırılarının sonraki süreçte de devam etmesine neden olmuştur. MS. 15 ve 21 yıllarında korsanlar kente saldırmış ve korsan sorunu Iulius Drusus Caesar (Genç Drusus) tarafından ortadan kaldırılmıştır (Gündoğdu, 2023, s. 141).

Kyzikos Roma İmparatorluk Dönemi'nde önce Asia Eyaleti'ne bağlı bir kent, Diokletianus'un reformları sonrasında ise Hellespontus Eyaleti'nin başkenti durumundadır. Kent, imparatorluk döneminde zaman zaman Roma'nın desteğini görmüş, zaman zaman da cezalandırması ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde bazı korsan saldırıları dışında, gerçekleşen çatışmalar genelde Roma İmparatorluğu'nda yaşanan iç savaşlarla ilgili. Bunlardan biri de Septimius Severus ve Pescennius Niger arasında MS. 193-194 yıllarında yaşanan mücadeledir. Septimius Severus, Pescennius Niger'i, MS. 193 yılında önce Kyzikos yakınlarında ardından da Nikaia'da yenilgiye uğratmış, MS. 194 yılı baharında Issos civarında yapılan savaşla da tamamen ortadan kaldırmıştır (Tekin, 2008, s. 266-267). Bu savaşta Kyzikos Severus'un tarafında yer almıştır (Grainger, 2024, s. 256). Byzantion ise savaşta Niger'i tuttuğu için, Severus tarafından kuşatılmış ve ele geçirilip Perinthos'a bağlı bir köy haline getirilmiştir (Tekin, 2008, s. 267).

Roma İmparatorluğu'nda MS. 250'lerden sonra yaşanan gerileme sürecinde sadece Sasaniler değil, imparatorluğun batı sınırında yaşayan istilacı topluluklar da Roma topraklarına girmeye başlamıştır. Gotlar MS. 257 yılında Anadolu'ya akınlar düzenlemiştir (Grainger, 2024, s. 259). Yağmacılar, Kalkedon'u ele geçirmiş, aynı şeyi Nikomedeia, Nikaia, Prusa, Kios ve Apameia'ya da yapmak için yola koyulmuş, bu sırada Kyzikos'un istilasını ise Rhyndakos Nehri'nin taşması önlemiştir (Grainger, 2024, s. 259). İstilacılar gemileri olmadığı²² için nehri geçememiş, geri dönerek Nikaia ve Nikomedeia'yı yakıp yıkmıştır (Sestier, 2017, s. 200). Taşıyamayacakları kadar çoğaldığı anlaşılan ganimetlerinin de geçişi imkânsız hale getirdiği anlaşılmaktadır (Grainger, 2024, s. 259). MS. 260'larda gerçekleşen ikinci saldırıda denizden kolay ulaşılabilen Khalkedon ve Nikomedeia tekrar yağmalanmıştır (Grainger, 2024: 260). Yağmacılar, Propontis'ten geçerek İonia ve Yunanistan'a saldırmış, fakat istilacılar birincisinde olduğu gibi ikincisinde de Byzantion ve Kyzikos'a uğramamıştır (Grainger 2024, s. 260). Buna karşın kent, MS. 267 yılında yağmalanmıştır (Ammianus Marcellinus, XXXI, 5.16; Historia Augusta, Gallienuslar, XIII)²³. Ancak Gotların ve Herulların gemileri güçlü akıntıya kapıldığı için her yeri ele geçirememiş oldukları ve yağmanın Kyzikos'un adasıyla (Prokonnesos) sınırlı kaldığı da ileri sürülmektedir (Grainger, 2024, s. 260). Bu durumda sadece Prokonnesos'un yağmalanmış olması muhtemeldir.

Geç Roma döneminde zaman zaman yaşanan iç savaşlar eyaletlerdeki kentleri olumsuz etkilemiştir. Valentianus ve Valens'in ortak imparatorlukları döneminde, Iulianus'un akrabası Prokopius doğuda Valens'in iktidarına karşı ayaklanmıştır (Mitchell, 2016, s. 117). Prokopius'un Eylül 365'ten Mayıs 366'ya kadar devam eden (Mitchell, 2016, s. 118) isyanı sırasında Hellespontus ve Bithynia'da ele geçirdiği merkezler arasında Kyzikos da yer almaktadır. Prokopius'un bu sırada Kyzikos'u kuşatmasının ayrıntılarını Ammianus Marcellinus'dan öğrenmek mümkündür. Verilen bilgilerden; Prokopius'un kenti kuşatmasında,

²² Gotlar, Avrupa'dan Kalkedon'a ise İstanbul Boğazı'nda ele geçirdikleri gemilerle geçmiştir.

²³ Historia Augusta kentin yağmalandığını, Ammianus Marcellinus ise kuşatıldığını bildirmektedir.

kentin Hellespontus'u kontrol edebilecek konumda olmasının yanında, hem Kyzikos'da Serenianus tarafından korunan bir hazinenin varlığı hem de Valens'in askerlere ödeme yapmak amacıyla yüklü bir parayla birlikte Nikomedeia'ya gönderdiği Venustus'un, Valens'in Nikaia'daki yenilgisi sonrasında Kyzikos'a gitmesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır:

"6. Gelişmeler bu yöndeyken, kendileri için toplanmış olan parayı Doğu'daki muhtelif noktalarda konumlanmış olan askerlere teker teker ödemek üzere uzun bir süre önce Nicomedia'ya gönderilmiş, Valens'in yönetiminde devlet hazinesinin amiri olan Venustus adındaki biri bu hazin olayları öğrenince, şimdi görevi için hiç uygun bir zaman olmadığını fark ederek almış olduğu para ile birlikte hızlı bir şekilde Cyzicus'a gitti. 7. Burada, oradaki hazineleri koruması için görevlendirilmiş ve o zamanlar muhafız birliklerinin komutanı olan Serenianus ile şans eseri karşılaştı. Şehir, etrafındaki aşılmaz surlarla çevrili ve içindeki kadim anıtlarla meşhur olduğu için bu adam, apar topar oluşturulan garnizona güvenerek burayı muhafaza etmekteydi. Procopius, artık Bitinya'ya kontrolü altında tutan birisi olarak Hellespontus'u da kendi tarafına almak amacıyla bu şehri ele geçirmesi için kuvvetli bir birlik oluşturmuştu. 8. Fakat, kuşatmacı bölükleri sık sık ok, sapan ve diğer atılan mermiyatlarla can verdiği ve savunmacıların maharetiyle, donanımlı düşman gemileri içeri girmesin diye karanın her iki tarafına da bağlanmış olan güçlü demir bir zincirle limanın girişi kapatıldığı için bu işin sona erdirilmesi gecikti. 9. Bu zincir, son derece şiddetli çarpışmalardan tükenmiş olan askerlerin ve önderlerin muhtelif çabalarından sonra, mütemayiz ve maharetli bir savaşçı olan Aliso adındaki bir tribunus tarafından şu şekilde ortasından kesildi. Bu adam üç tane gemiyi birbirine bağladı ve şu şekilde üzerini bir koruma kaplamasıyla örttü: Ön tarafta kürekçi oturaklarında, kafalarının üzerinde sıkı bir şekilde tuttukları silahlı adamları bulunuyordu, bunların arkasındakiler biraz daha kavisli bir şekilde öne doğru eğilmişti, üçüncü hatta bulunanlar ise, en arkadakiler kendi kışlarına dayanmış olduklarından ötürü kemerli bir yapı şekli vermek için kademeli olarak daha da eğimli bir şekilde duruyorlardı. Savaşlarda, surlara karşı kullanılan bu taktik, atılan mermiyatların ve taşların eğimli yüzeyden kayıp giderek tıpkı yağmur gibi akması için böyle bir biçimde oluşturulur. 10. Böylelikle atılan mermiyatlardan bir süreliğine korunmuş olan Aliso, devasa cüssesinden gelen kuvvetli bir adam olması hasebiyle alt tarafa bir ağırlık koydu ve bir savaş baltasıyla şiddetli darbeler indirerek bu zinciri öylesine paramparça etti ki zincir ikiye ayrılarak bir giriş yolu açtı; işte bu sonuçla şehir savunmasız bir şekilde düşman saldırısına açık bir hale geldi. Bu olaydan ötürü, bütün bu kalkışmanın elebaşı daha sonraki bir zaman öldürüldüğünde ve hizbinin müritleri zalim bir muameleye maruz bırakıldığında, bu tribunusun, yaptığı parlak eylem göz önünde bulundurularak hayatı ve askeri yetkisi muhafaza edildi; Agilo (Aliso), çok uzun bir süre sonra Isauria'da yağmacı bir birliğin eline düşüp öldü. 11. Bu savaşta Cyzicus'un kilidi kendine açılınca Procopius hızla şehre yöneldi; yalnızca, kendisinin zincire vurulup sıkı bir denetim altında tutulmak üzere Nicaea'ya gönderilmesini emrettiği Serenianus hariç kendisine karşı savaşmış olan herekesi başışladı. 12. Bundan hemen sonra, Ormisda adındaki bir kıralın oğlu, olgun bir genç olan Ormisda'ya prokonsül yetkisini ve kadim gelenek uyarınca sivil ve askeri meselelerin yönetimini verdi. Bu adam, mizacıyla uyumlu olarak ılımlı bir yönetim sergiledi; Valens'in Phrygia'nın dolambaçlı yollarından göndermiş olduğu askerlerin saldırısıyla birdenbire yakalanacağı zaman öylesine bir gayret sergileyerek kaçtı ki, olası bir tehlike

anı için hazırlamış olduğu bir gemiye bindi ve kendisini takip eden ve neredeyse ele geçirilecek olan karısını ok yağmurları arasından kurtararak kendisiyle birlikte götürdü. Bu kadın zengin ve asil bir hanımefendiydi ve saygınlığı ve takdire şayan kararlılığı daha sonraki zamanlarda kocasını büyük tehlikelerden kurtarmıştı" (Ammianus Marcellinus, XXVI, VIII. 6-12).

Sonuç

Kyzikos, bulunduğu konum tarımsal imkânlar ve deniz ticareti açısından elverişli olması dolayısıyla Eskiçağ'da oldukça gelişmiş bir kenttir. Ancak bu durum, Kimmerler, Galatlar ve deniz korsanlarını kente çektiği gibi kentin; batı Anadolu'ya hâkim olmak isteyen Lydialılar, Persler, Atinalılar, Spartalılar, Hellenistik Krallıklar ve Roma'nın ele geçirilecekler listesinde ilk sıralarda yer almasına da yol açmıştır. Buna karşın Kyzikos, batı Anadolu'yu ele geçiren güçlere karşı genelde uyumlu bir politika takip etmiştir. Kentin ticari çıkarlarını devam ettirebilmek için böyle bir yol takip ettiği düşünülebilir. Ancak dışarıdan gelen güçlerin de ticari üstünlüğü nedeniyle Kyzikos'la mümkün olduğunca çatışmaktan kaçınmış olması da muhtemeldir.

Kimmerler, Galatlar ve deniz korsanları kentin savunma özelliklerinin güçlü olması nedeniyle kenti ele geçirememiş, daha çok kentin kırsalına (khora) zarar vermişlerdir. Kentin maruz kaldığı büyük boyutlu kuşatmalar ise genelde taraf olduğu güçlerle ilgilidir. Kaynaklar kentin yaşadığı iki büyük kuşatma hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Bunlardan biri MÖ. 410 yılında Sparta ve Perslerle birlikte hareket eden kentin, Atinalı Alkibiades'in donanması tarafından kuşatılması ve ele geçirilmesidir. Diğer kuşatma ise Üçüncü Mithradates Savaşı sırasında gerçekleşmiş ve Roma yanlısı olan kent, Pontus kralı VI. Mithradates tarafından kuşatılmıştır. Ancak kuşatma sırasında Roma ordusu kente yardıma gelerek, Mithradates'in Kyzikos'u ele geçirmesini önlemiştir.

Diğer yandan zengin bir kent olmasına rağmen Kyzikos'un tarihçesi bir savaşla değil, daha önce kente pek çok avantaj sağlamış olan konumu nedeniyle sona ermiştir. MS. 330'lu yıllarda Constantinus'un Roma'nın yeni başkenti olarak Byzantion'u geliştirmesi, Kyzikos'un bölgedeki üstünlüğünü sona erdirmiş, ardından da limanlarının dolması ve yaşanan depremler, kentin giderek terkedilmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

AMMIANUS MARCELLINUS. *Roma Tarihi*. (çev. Samet Özgüler). İstanbul: Historia Yayınları, 2019.

APOLLODOROS. *Bibliotheka*. (ed. James George Franzer, çev. Nur Nirven). İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.

APPİANOS. *Hellenistik Dünyada Roma*. (çev. Okan Demir). İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2022.

CICERO. *Pro Archia*. Erişim Tarihi: 23.01.2025. <https://www.attalus.org/cicero/archias.html>

CICERO. *Pro Murena*. Erişim Tarihi: 23.01.2025. <https://www.attalus.org/cicero/murena.html>

DIODOROS. *Griechische Weltgeschichte Buch XVIII-XX*. (çev. Otto Veh, Gerhard Wirth). Stuttgart: Anton Hiersemann KG., 2005.

- EUTROPIUS. *Breviarium Historiae Romanae*. (çev. Çiğdem Menzilioğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.
- FLORUS. *Kısa Roma Tarihi*. (çev. Levent Keskin). Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022.
- FRONTINUS. *Stratagemata*. Erişim Tarihi: 24.01.2025.
<https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Frontinus/Strategemata/home.html>
- HERODOTOS. *Herodot Tarihi*. (çev. Müntekim Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.
- HISTORIA AUGUSTA. *Historia Augusta 3, Valerianus'tan Carinus'a Roma İmparatorları*. (çev. Samet Özgüler). İstanbul: Kronik Kitap, 2022.
- İSKENDERİYELİ APPIAN. *İç Savaşlar*. (çev. Murat Karatağ). Ankara: Töz Yayınları, 2025.
- KSENOPHON. *Yunan Tarihi (ΕΛΛΗΝΙΚΑ)*. (çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- PLUTARKHOS. *Lucullus*. Erişim Tarihi: 23.01.2025.
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0046%3Achapter%3D9%3Asection%3D6>
- RODOSLU APOLLONİOS. *Argonautika (Argo Denizcileri)*. (çev. Nur Nirven). İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- STRABON. *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV)*. (çev. Prof. Dr. Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2012.
- TACITUS. *Annales*. Erişim Tarihi: 24.01.2025.
https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/Annals/4C*.html
- THUKYDIDES. *Peloponnessos Savaşları*. (çev. Furkan Akderin). İstanbul: Belge Yayınları, 2010.

Modern Kaynaklar

- ARSLAN, M. (2007). *Mithradates VI Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık.
- CALDER, W. M.-BEAN, G. E. (1958). *A Classical Map of Asia Minor*. London: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- ÇORUH, H. (2017). "Kyzikos Deniz Savaşı". *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*. 4/10: 321-331
- DOĞANCI, K. (2025). "Antik Çağ'da Arktonnesos (Kapıdağ Yarımadası) ve Çevresindeki Limanların Ticari Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 15/29: 197-223.
- ERGİN, G. (2005). "Antikçağda Deniz Ticareti ve Savaşları". *Tarih Boyunca Dünyada ve Türklerde Denizcilik Semineri (17-18 Mayıs 2004)*. Globus Dünya Basımevi: 7-18.
- ERTEN, E. (2017). "Polyainos'un Strategemata'sında Alkibiades". *Phaselis*. III: 225-248.
- ERTÜZÜN, R. M. (1964). *Kapıdağ Yarımadası ve Çevresindeki Adalar*. Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası.

- GEZGİN, İ. (2007). *Arkaik ve Klasik Dönemde Batı Anadolu*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- GRAINGER, J.D. (2024). *Troya'dan Konstantinopolise Boğazlar, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının ile Marmara Denizi'nin Antik Tarihi*. (çev. Mert Hasılcıoğlu). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- GÜNDÜĞÜ, S. (2023). *MS 2. Yüzyılda Kyzikos Hadrian Tapınağı Neokorosluğu Kapsamında Mysia Bölgesi Neokorosluğu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- HAS, A. C. (2021). "Anadolu'da Galat İstilalarına Bir Örnek: Kyzikos'tan Herakles Galat Kabartmalı Steli". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25 (Özel Sayı): 385-395.
- HASLUCK, F. W. (1910). *Cyzicus*, Cambridge: Cambridge University Press.
- KAYA, M. A. (2018). *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi II Demir Devri ve Pers Hakimiyeti Dönemi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- KAYA, M. A. (2022). *Ege ve Eski Yunan Tarihi -II, Klasik ve Hellenistik Çağlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- KAYA, M.A. (2019). *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III-Hellenistik Dönem*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- KOÇHAN, N. (2011). *Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları*. Bursa: Renkvizyon Ofset Form Matbacılık.
- KOÇHAN, N. (2013). "Kyzikos, Hellespontus'da Bir Eyalet Merkezi". *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. 31/ 69: 69-91.
- MAGIE, D. (2001). *Anadolu'da Romalılar I*. (çev. Nezih Başgelen, Ömer Çapar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- MALAY, H. (2023). *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*. İzmir: Sakin Kitap.
- MITCHELL, S. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi, M.S. 284-641*. (çev. Turhan Kaçar). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZKAYA, M. (2023). *Seleukos Kraliçeleri*. Bandırma/Balıkesir: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SARIKAYA, S. (2018). *Anadolu'da Persler, Daskyleion Sataplığı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- SARTRE, M. (2024). *Hellenistik Anadolu, Ege'den Kafkasya'ya*. (çev. Hakan Meral). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- SESTIER, J.-M. (2017). *Antikçağ'da Korsanlık*. (çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- SEVİN, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TEKİN, O. (2007). *Eski Anadolu ve Trakya, Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına kadar (MÖ 12.-MS. 4. Yüzyıllar Arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TEKİN, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- TURAN, O. (2017). "Kyzikos Deniz Muharebesi Özelinde Persler'in Deniz Gücüne Bakışı". *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. 10/XXXII: 885-900.
- TÜRK, M. (2008). *Antikçağ'da Mysia ve Arkeolojisi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- TÜRK, M. (2022). "Aelius Aristides'in Kyzikos Söylevi". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 41/72: 54-78.
- TÜRK, M. (2024a). "Eskiçağ Anadolu'sundan İki Tarihsel Kesit: Asur Ticaret Kolonileri ve Büyük Kolonizasyon Dönemi" *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Güncel Çalışmalar*. (ed. Prof. Dr. Sultan Baysan, Dr. Özgür Işık). Ankara: Platanus Publishing: 151-163.
- TÜRK, M. (2024b). "Anadolu'da Roma Egemenliğine Karşı İlk Büyük Tepki: Aristonikos İsyanı". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 14/2: 83-96.
- TÜRK, M. (2025). "Büyük İskender'den Eski Çağ'ın Sonuna Kadar Mysia Tarihinin Ana Hatları", *Eski Çağ Tarihi Alanında Uluslararası Araştırmalar -I*. (ed. Doç. Dr. Kamil Doğançıl). Ankara: Eğitim Yayınevi: 43-59.

EXTENDED ABSTRACT

Cyzicus, one of the most important cities of the ancient Mysia region, is located just north of where the Kapıdağ Peninsula meets the mainland. The city was founded by the Milesians in the 7th century BC. During antiquity, the city thrived commercially due to the advantages of its strategic location and harbours. It also dominated the marble trade from Prokonnesos. Another factor contributing to its growth was the city's extensive land suitable for agriculture. The absence of other powerful city-states in the region allowed Cyzicus to expand its territory.

However, this made the city a target for invading tribes and a priority for the powers seeking to control Anatolia during the Ancient Age. Consequently, the city was besieged periodically. While some of these sieges directly targeted the city itself, many were related to the alliances or rivalries involving the powers to which the city was affiliated. Nevertheless, the city generally adopted a consistent policy to safeguard its commercial interests, and when forced to take sides, it typically aligned with the stronger party.

The city's greatest advantage during sieges was its location. It is understood that Arctonnesos, where the city is situated, was once an island but later became a peninsula due to the accumulation of alluvium. This transformation endowed the city with two significant defensive features. The first is the ability to create a barrier against land-based enemies by opening a canal with ease. The second is the connection to the mainland via temporary bridges constructed over the canal. Two of the city's three harbours, Hytos and Thrakikos, are closed with anchors, while the third, Panormus, functions as an inner harbour, which is also accessible through the canal. Other defensive advantages of the city include its being surrounded by the sea on all sides except the south, its strong walls, and its powerful navy. However, the most notable disadvantage is the high cost of constructing the city walls, as the city is located on flat terrain. Additionally, as the city expanded rapidly, some parts occasionally fell outside the city walls. The connection to the mainland was further constrained by the bridges, and the canal was filled in during pirate attacks in the Roman period.

The first recorded battle involving Cyzicus is the one mentioned in the saga of the Argonauts, in which the Argonauts mistakenly attacked Cyzicus and killed King Cyzicus. However, considering that this epic was composed during the Dark Ages, even if the event in question were real, it would pre-date the foundation of Cyzicus in the 7th century BC. It is likely that the city was sacked during the Cimmerian invasion in the 7th century BC. During Lydian and Persian rule, however, no conflicts were recorded. The city participated in the Ionian Revolt against the Persians, which began in 499 BC, but when the revolt was suppressed in 494 BC, it avoided punishment by reaching an agreement with the Persian satrap of Dascylium. From this date until the establishment of the Attica-Delos Naval League in 478 BC, the city pursued, or was compelled to pursue, a pro-Persian policy. In 478 BC, when the Hellenes reached Propontis, Cyzicus changed its policy. After the treasury of the league was moved from Delos Island to Athens in 454 BC, a reaction against Athens arose, and Cyzicus, like many other cities, withdrew from the league during this period.

At the end of the Peloponnesian Wars between Athens and Sparta (410 BC), the city was besieged and captured by the Athenian Alcibiades for siding with Sparta and Persia. Another significant siege of the city occurred during the Wars of Mithradates III between Rome and Mithradates VI, the king of Pontus. Mithradates VI besieged Cyzicus, which maintained a pro-Roman stance; however, the siege failed due to both the successful defence mounted by the people of Cyzicus, and the blockade imposed on Mithradates by the Roman commander Lucullus. During the Roman period, the city also suffered from periodic pirate attacks and faced conflicts arising from the factions it supported in the Roman civil wars.